

КОНЦЕПТОТ НА ВОДАТА ВО ОБРЕДНИТЕ ПЕСНИ*

Катерина Петровска-Кузманова
Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје
Дата на прием: 26.12.2022 г.

Апстракт: Во текстот се истражува концептот на водата, поточно нејзината семантичка и културолошка присутност во македонскиот обреден фолклор. Истражувањето тргнува од фактот дека терминот *вода* се согледува како еден од основните концепти врз кој се темели сликата за светот, уште од најстарите времиња, па затоа е присутен во фолклорни текстови и обредни дејства кај голем број народи. Толкувањето на концептот на водата во македонскиот обреден фолклор овде го насочуваме кон женските обредни поворки. Во фокусот на вниманието е синкретичноста што ја подразбира обредниот фолклор, изразена преку дејствата, говорните формули и стиховите на песните, со цел да се допре до симболиката и да се покаже на кој начин таа се рефлектирала врз животот и врз опстанокот на човекот во минатото.

Клучни зборови: обреден фолклор, вода, говорна формула, дејство, значење

Водата претставува примарна космичка супстанција. Уште во седмиот век пред нашата ера Талес сметал: „Водата е живот, извор на животот“. Во овој контекст тој ја разбирал водата како прапочеток на сè што постои и што живее. Оваа мисла се однесувала на целиот жив свет, на целиот универзум, а не само на живите организми (според Uršić 2008: 87). Ако понатаму ја развиваме оваа мисла ќе кажеме дека станува збор за супстанција чие значење е круцијално, пред сè, во биолошкиот опстанок на човекот, но и на сите живи суштества околу него. Глобално земено, симболичко значење на терминот вода може да се согледа преку три основни насоки: како извор на животот, како средство за прочистување и како средина во која се врши обновувањето. Елијаде (Елијаде 2005: 13–14) ја третира водата како космичка сила и како извор на семожното постоење. Само еден

* Трудот претставува дел од научноистражувачкиот проект „Меморија и екокосмос“, кој е финансиски поддржан од Министерството за образование и наука на РС Македонија (2021 – 2023), а е организиран од Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, со Одлука за финансирање на научноистражувачки проекти бр. 12-15533/2 од 03.11.2021 г.

преглед на голем број традиции може да ни покаже дека култот на водата е присутен во сите нив, во различни варијанти. Оттука можеме да заклучиме дека водата е еден од најважните елементи меѓу четирите основни елементи на животот. Таа има повеќеслојно значење, во однос на контекстот и на обредот во кој се употребува, претставува симбол на женскиот принцип, чистота, но и еден вид на „граница“ меѓу „чистото“ и „нечистото“, светото и профаното. Доведувањето на жената во врска со водата во сите слоеви на традиционалната култура е толку вообичаена работа што добива форма на стереотип: уште во антиката духовите поврзани со водата биле жени, како и полубожествените битија (сирени, нимфи и др.), а во нашиот фолклор, таа улога ја презема самовилата. Симболиката на водата во верувањата и во обредите се состои од две основни функции: прочистувачка и плодносна. Прочистувачката функција во верувањата на водата се состои во тоа што ѝ се припишува некоја магиска чистота, со што, меѓу другото, е симбол на здравје (Вражиновски 1998: 102). Токму затоа сметаме дека во фолклорните текстови водата не е само објект, туку и предмет на дејствување, што е определено од претхристијанските анимистички и антропоморфни идеи. Несомнено е дека во нив постојат голем број рамки, кои се однесуваат на концептот на водата и кои се објективизирани, предизвикани, од една страна, од постоењето на култот на водата кај старите народи и, следствено на тоа, нејзиното поврзување со магични својства, а од друга страна, со контрадикторните односи на човекот со овој елемент, кој може да биде извор на животот, но и извор на опасност. Јасното семантичко и културно значење на анализираниот концепт е идејата за водата како елемент што е поврзан тесно со општествениот и со семејниот живот. Освен во песните, водата се среќава и во легендите и во сказните во кои се нагласени нејзините магични својства да заздравува или напротив, да ја одземе силата. Во поговорките и во изреките, покрај веќеспоменатите значења, често се присутни и следниве значења: „извор на опасност“, „неизвесност“, „закана“, но и значењата на: „брзина, „леснотија“. Имајќи ги предвид бројните фолклорни жанрови преку кои може да се истражува концептот на водата, во текстот ќе се ограничиме на: обредните песни, говорните формули и дејствата, кои ги среќаваме во женските обредни поворки, а кои се однесуваат на концептот на водата. Во текстот ќе се задржиме на обредниот фолклор, кој, освен што е поврзан со терминот вода преку говорните формули и

песните, концептот и односот на човекот кон овој елемент се изразува и преку дејствата што ги следат стиховите затоа што семантичката и културната содржина на анализираниот концепт се објективизира преку сложен систем на контекстуално определени значења, во јазичните комбинации на лексемата *вода* (и нејзините деривати) со соодветните знаковни дејства. Говорните формули, како сложени динамични културни обрасци, се прилагодуваат на специфичната структура на лирската песна и на контекстот во кој се наоѓаат, а истовремено влијаат и ги менуваат елементите од своето синтактичко опкружување. Тие постојат на повеќе нивоа (ниво на песната, ниво на лирскиот жанр, ниво на усната лирика и ниво на системот на усните жанрови) и композициски, тие се функционални. Формулите во системот на народната поезија ги препознаваме според клучните зборови, бинарниот тип (систем) на песната и според други параметри. Овој феномен во нашата обредна лирика го истражува Тања Жежел-Каличанин, при што забележува: „Иако обрасците на песните понекогаш не се целосни, а понекогаш тие само се насетуваат, сепак врз нив се конструира моделот формула, која во календарско-обредните песни се идентификува на различни места од песната: на почетокот, на крајот, а често и во текот на песната (Жежел-Каличанин 2001: 353). Формулата, исто така, ни укажува на зависноста меѓу нејзините зборовни компоненти, што значи дека таа нема утврдена смисла, туку самата ја утврдува смислата. Таквата формула е семантички сложена бидејќи не е збир на деловите, туку – смисловно единство. Сложеното ниво на когнитивната позиција на формулата ја дефинира Грегориј Иванович Маљцев определувајќи ја формулата како основен механизам за преминување од текстот на значењето и споредувајќи ги односите на инваријантата и варијантата како однос на формулативниот систем и на формулативната структура (Маљцев 1989: 164, 166). Во оваа студија особено внимание посветуваме на формулите поврзани со водата бидејќи тие, во лириката, се мошне разновидни и во структурата на песните вршат различни функции, а нивните значења се базираат на обредно-митскиот слој во фолклорот.

Во фолклористичката наука овие истражувања предизвикуваат голем интерес, пред сè, кога се работи за истражување на структурата на некои архаични текстови. Овие модели формули се искажуваат и при обредните и при необредните дејства, а тие можат да бидат кажани или испеани. Формулата е резултат на апстракцијата и на кондензацијата, а нејзиното значење се концентрира на една избрана поединечност, која добива апстрактно-симболички карактер (Schmaus

1971: 144). Различната концептуализација на водата зависи од различните (емотивните) искуства на луѓето што се внатре во заедницата, со различните сетилни перцепции на водата во природата, како и на различните општествени (обредни и необредни) културолошки контексти (Поповиќ 2008: 39). Освен што ја прави образец за размислување, лирската формула има формулативна функција бидејќи претставува сложен метајазик на песната, кој се однесува на мигот на изведбата (Лихачов 1972: 267). Кога ќе се употреби воведната формула „извор вода“, таа означува конкретен простор на пеење, каде што се изведува обредот, но и извор – како потенцијална граница (Vukmanović 2018: 124). Формулите, исто така, помагаат во комуникацијата во самиот текст, но и во комуникацијата на еден текст со друг (Мальцев 1989: 112) бидејќи заземаат различни места во внатрешноста на структурата на песната, како и во системот на лирските жанрови и конечно внатре во фолклорниот систем. Тие се актуализираат како: постојани епитети, фраза или развиен структурен сегмент, а се поврзани со елементите, кои им претходат или следат (Самарџија 2011: 314–315). Ако сакаме да дознаеме како дејствува формулата на повисокото ниво на песната, тоа можеме да го согледаме преку поврзувањата на зборовите во внатрешноста на различните синтагми. Но, несомнено може да се согласиме со Мальцев кога вели дека сите варијанти на формулата ја образуваат лексичко-стилската структура (Мальцев 1989: 132). Ако во две синтагми (две формули) еден член претставува заеднички дел, тој ги поврзува тие врски, па дури и семантички далечни зборови во нивните рамки (Lotman 1990: 169). Оваа јазичка формулативна ситуација е присутна во додолските песни. Тие развиваат цел систем на меѓусебноповрзани синтагми, како на пример, во стихот: „...да зароси ситна роса/ситна роса бериќетна“ (Величковска 2012: 117–118). Во овој случај еден семантички круг прават епитетите, а вториот е: дожд/роса. Сите членови на првата низа имаат исти конотативни значења на плодност и на благост, при што не се воспоставува спротивен, туку аналоген пар. Врз смислата на неговите членови влијаат атрибутите што ги познава традицијата од обредот на плодност. Во внатрешноста на овој парадигматски синџир, додолскиот дожд не е опасен и бурен, туку тивок и ситен, како роса. Формулата *сийна роса* ја трансформира парадигматската врска во синтагматска, со што таа ги поврзува сите значења што ги носат атрибутите на другите значења. *Роса* од втората позиција се префрла

во прва, атрибутивна, така што и на уште еден начин ја покажува динамичноста на формулата. Преку овој и преку другите примери на додолски песни може да се согледа начинот на кој, јазичкиот и митскиот систем го интегрира заедничкиот културен модел, па обредната функција на дожд во внатрешноста на обредниот циклус го следи нејзиното позиционирање како композициски центар на говорната формула. На овој начин тие воспоставуваат единство и дијалог меѓу додолските песни, кои лексички, обредно и идејно се исклучително поврзани (Vukmanović 2018: 130–131). Формулите го обединуваат сакралниот и профаниот контекст, носејќи го со себе митското уредување на светот. Подвижноста на формулите ја овозможува алтернацијата на морето и на полињата, присутна во фолклорната поетика и во културните просторни модели. Тоа ни укажува дека кога се јавува водата во својата течна агрегатна состојба, по правило, се намалува спротивставеноста високо – ниско, односно ги неутрализира последиците што произлегуваат од неа. Така, на пример, *морето е длабоко* се заменува со *морето е широко*, како последица на контаминацијата со формулата: *поле широко*. Функцијата на постојан епитет во конструкцијата на просторната слика на светот посебно е сложена кога станува збор за *синојто море*. Епитетот *сино* треба да ја означува бојата од модра, преку оловносива до црна, со што неговата врска со хтонското станува особено силна (Раденковић 1996: 307). Бидејќи името *Црно Море* кај Словените е со понов датум, можно е *синојто море* да претставува прасловенски назив за *Црнојто Море* (Лома 2002: 38). Така формулата ја чува маркантната меѓа на јужниот видокруг на Прасловените, која истовремено би била предворје на тогашниот цивилизиран свет (Лома 2002: 40). Преку *Синојто Море* се преминува кога се оди на далечен пат. Преку него поминуваат сватови, но кога се споменува тоа, конотативното значење на границата и оностраноста, се поизразени, одошто кога се пее за *сџудена вода*. Во нашата лирика доминираат изразите¹, како што се: *Црно Море* или *Бело Море*, на сметка на *Сино Море*. Освен морето, значајна водена граница претставува и Дунав. Маљцев смета дека формулите што се однесуваат на морето и на реката се различни, но дека функциите им се синонимни (Маљцев 1989: 141). Во македонскиот фолклор најчесто станува збор за *Бел Дунав* (Миладиновци 1983: 452; 620). Кога реката се поврзува со белата боја обично со тоа се означува како: бистра,

¹ Споменатите изрази, освен како реални топоними, имаат и пошироко семантичко значење.

чиста, светла. Меѓутоа, Белиот Дунав, има и негативно значење кога, во песните, се вели дека неговата вода е широка, матна и бавна (Detelić i Pić 2006: 35). Амбивалентноста на белата боја може да се објасни со присуство, односно со отсуство на сјајот во неа, па во првиот случај таа носи позитивно значење, а во вториот – негативно (Поповић 2008: 111–112). Така, на пример, за разлика од силен ветер или силен оган, кои имаат негативен предзнак, *силен извор* секогаш има позитивен предзнак. Во однос на формулативноста можеме да кажеме дека доминантна семантичка црта во врска со водата е изразот *сџудена вода* (Величковска и Петровска-Кузманова 2021: 170 и др.). Овде може да се забележи дека преку овие постојани епитети, водата се карактеризира од гледна точка на традиционалниот поглед на свет. Мотивот *сџудена вода/сџуден извор* е мошне архаичен и распространет во традиционалната поезија на голем број народи. Моралес Блоуин (Blouin 1981: 189–98), која подробно се занимава со овој проблем, наведува дека карактеристиката на студенилото се поврзува со чистотата и со девствената состојба, но постојат и обележја дека се работи за вода, која директно се доведува во врска со „изворот на жива вода“, за идејата за вечниот живот, а тоа може да се види во староегипетската традиција, каде што студената вода е синоним за светата вода на Озирис. Кога е бистра водата, не е јасно за која вода станува збор: таа може да биде извор, поток или река, а поправо може да биде симбол на која било вода или на секоја вода, сфатена како апстрактна претстава со позитивно значење. Истата анализа може да биде применета и на матната вода, само што значењето станува негативно, како во песната: „Ој, ти, водо мутна водо“ (Величковска и Петровска-Кузманова 2021: 183). Во овој случај, како уводна формула, тоа ја отвора песната, било обредна, било необредна. Во случај кога песната се отвора и се затвора со исти стихови, се создава циклична структура, која ја потврдува подвижноста на говорната формула (Мальцев 1989: 127). Ова може да се согледа во песната:

Голубѐнце вода пие,
голубѐнце вода пие.
(...)
џолубѐнце вода ѝие!

(Величковска и Петровска-Кузманова 2021: 1834).

Несомнено е дека водата е чест мотив во обредните песни од годишниот циклус. Нејзиното значење на граница има важна улога во обликувањето на местото на кое се вршат ритуалните дејства, додека плодносниот потенцијал кореспондира со нејзината функција на средство или цел на обредот. Обредните песни ја моделираат водата и како битие на кое учесниците на обредот директно му се обраќаат, но и се поврзуваат со другите натприродни битија, кои, преку неа, доаѓаат во светот на луѓето. Таа овозможува комуникација со тој оностран свет бидејќи ја врши функцијата на комуникациски канал. Различните реализации на мотивот на водата во усмената лирика го покажуваат значењето кое таа го има за традиционалната култура. Истражувајќи ги обредните песни освен преку говорните формули, односот кон овој елемент можеме да го согледаме и преку воспоставениот модуларен модел во кој е изразена врската меѓу девојката/жената и водата. Преку обредните песни во кои оваа релација доаѓа до израз можеме да го согледаме местото на жената во народната култура, изразена преку релацијата кон опозицијата природа/култура. Овој однос се покажува како амбивалентен, бидејќи песните ја моделираат водата како простор на девојките, но и како простор од кој им се заканува опасност, што ни покажува дека позицијата на жената е меѓу природата и културата. Девојките во лирските песни владееат со плодноските творечки и лековити моќи на водите, тие се господарки на водената стихија и слободно се движат во аквадистичкиот пејзаж, но во допирот со водата, тие стануваат загрозени и можат да потонат во неа. Истата двојност може да се забележи и кога се гледа односот на лирските песни со мотивите на девојката и на водата, според кои тие треба да го потврдат или да го преиспитаат патријархалното уредување. Кога го согледуваме начинот на кој се формираат митопоетските претстави во обредните песни, како се моделираат односите кон светот, кон природата и човекот, можат да се согледаат одредени разлики условени од жанрот, додека единствениот слој на значењата се прелива преку жанровските граници. Врз примерот на односот на девојката и водата може да се следи динамиката на односот на жената и природата, кои, во традиционалната култура, доминантно се конструираат како аналогни (Vukmanović 2018: 130–131).

На поетски план таквиот свет се формира со посредство на трансформацијата на мотивот на водата, при што се чуваат различните слоеви на значење. Кога женските обредни групи, какви што се: Лазарките, Иванденките и др., одат за време на обредот на извор или на река, тие ги преобразуваат овие места во култни места.

Преобразбата се случува за време на светото време, додека лазарките ја пеат својата прва песна: „Добро јутро, студена водо“ (Величковска, Петровска-Кузманова 2021: 170), со нагласувањето дека водата се моделира како битие кон кое директно се обраќаат Лазарките, па таа станува хронотоп, кој ги обликува просторните и временските услови за обезбедување на плодноста. Одењето „на вода“ наутро или пред изгревањето на сонцето, е условено со магијата на утрото, кое се темели на митологизација на секој почеток, што на утрата им дава посебни семантички белези (Мальцев 1989: 79). Водата наполнета пред изгрејсонце се смета за неначната, односно обредночиста (Tolstoj i Radenković 2001: 87). Покрај врската со плодноста, прскањето и бањањето се дел од секој иницијациски слој на песната бидејќи по него, Лазарките, како невести пред свадбата, влегуваат во нова животна фаза (Карановић 1996: 273). Бањањето има лустративна функција, со неа се мие сето лошо од луѓето и тие чисти влегуваат во новото годишно време. Кога станува збор за лазарките, може да се каже дека тие како учеснички во обредот, имаат двоен идентитет: тие во текот на ритуалот се во контакт со оностраното (Раденковић 1996: 83), но истовремено се и девојки од селото. Изворот што извира под пенушка или од коренот на некое дрво, одговара на табуизираниите просторни комплекси: извор – дрво, извор – вилинско оро, река – мост, река – воденица, река – риба (Бандић 1990: 263). Таквото табуизирано место во лирската песна претставува динамички елемент во структурата. Во внатрешноста на хронотопот, водата често доаѓа во врска со темпоралните граници, какви што се утрото и ноќта.

Текстот на песните, како и сите песни со наменски карактер, кои се дел од обредната поезија, имаат директно обраќање. Во нив, преку поставување прашање на кое следува соодветен одговор, симболично се посакува среќа за девојката и добробитие за семејството. Овие песни претставуваат пример за непосредна поврзаност на обредот и на поетскиот збор и нивното заемно осмислување. Кога се гледаат основните формули на водата во усната лирика, се добива слика за хармонијата на различните слоеви во нејзините рамки. Претставувајќи, пред сè, поетички поим, формулата води дијалог со обредно-митските компоненти и во исто време естетски ги развива и трансформира. Концептот на водата во обредните песни не може да биде целосно согледан ако не се имаат предвид архаичните значења и остатоците на митските претстави, но исто така не може да биде целосно

протолкуван без да се реферира на јазикот бидејќи само со помош на јазикот, песните го чуваат сведоштвото за ритуалните дејства, кои веќе не се изведуваат.

Различните реализации на мотивот на водата во обредните песни од годишниот циклус го потврдуваат значењето на овој елемент за усната литература, но и за традиционалната слика на светот. Функцијата на водата е најдоминантна во додолските песни, во кои сите останати мотиви се подредени на основната цел: довикување на дожд. Песните од пролетно-летниот круг, пред сè, лазарските и ѓурѓовденските, водата ја моделираат во широк распон на претстави. Таа е оностран простор од кој доаѓа светецот/натприродното битие и место на вршење на обредните дејства, како што се: обредно одење на вода, бањање/прскање, виење на венецот, играње и сл. Песните од зимскиот круг, како што се коледарските и божиќните песни, го развиваат мотивот на доаѓањето на Бог/Божиќ преку вода и преку обредното бањање. Во нив, овие претстави се сведени и заземаат периферна позиција во структурата на песната. Гледано во целина, водата е блиска кон усмената лирика поради своите сложени појавности: таа ја образува најмаркантната граница меѓу човечкиот и нечовечкиот свет, создава лиминални хронотопи, се појавува како битие или локус, типичен симбол е на плодноста, врши комуникациска магиска функција. Такаширокиот семантички и симболички потенцијал е значаен за усмената лирика во нејзиниот обреден и естетски аспект.

Песните, кои се придружени со обредните дејства, какви што се: одењето на вода, капењето, дарувањето, играњето, измолување на дождот, го моделираат дејството во кое водата има значајна улога. Таа може да биде место на вршење на дејството, средство на постигнување на обредната цел (или самата цел), но и комуникациски канал за општење со оностраното и сл. Во обредните песни, водата најчесто ја означува границата меѓу световите и претставува извор на плодноста. Плодноста доаѓа од хтонскиот свет, и тоа дури кога по пат на обред ќе се тргне границата и ќе се воспостави канал на комуникација меѓу двата простори, овде тој симболично се претставува со мост. Со оглед на тоа дека симболиката на плодноста и иницијацијата позиција на учесниците во обредните поворки ги поврзува песните од годишниот циклус со свадбените песни, нивните мотиви се преплетуваат. Во тој контекст, младоженецот доаѓа преку морето: „Елен пливат по море, о Лазоре! Златни му се рогаи, о Лазоре!“ (Величковска и Петровска-Кузманова 2021: 133). Во внатрешноста на ритуалното време, таа

образува хронотопи, кои, заедно со нејзините други значења, упатуваат на особената слика на светот. Тоа е светот на пропустливите граници, на сеопшта поврзаност, средба на луѓето и на натприродните сили, живи и мртви, но и на љубовните средби на момчињата и на девојките. Во таквите услови, движењето и исполнувањето на неговата симболичка смисла, можат да бидат и субјектот, и објектот, и адресатот и целта на движењето ако тие завладеат со „независната магиска сила“, но, пред сè, се јавуваат локативни (пространствени) параметри на тоа дејство. Повеќето обреди вклучуваат во себе некакво поместување на дејствувачките лица со тоа кој или што се движи, но во поголем степен дали произлегува од него приближување или оддалечување, движење по вертикала или во круг и др. Движењата, карактеристични за женските обредни поворки, какви што се вртењето и скокањето, имаат значајна улога во надополнувањето на песните на оро, а можат да се протолкуваат и како знаци за поттикнување на плодноста. Најсилно семантиката на движењето може да се согледа во календарските обичаи на: колективното одење по село, посетите на куќите, полињата, водејќи додолка, пеперуда итн., чија смисла може да се определи со придружните дејства, како што се: пеењето на песните, исполнувањето на благословите, собирањето на даровите, но и прскањето со вода, кои се поврзани со посакувањето изобилие, како за секое семејство што се посетува, така и за целата заедница. Имајќи предвид дека употребата на босилокот² е широко распространета во обредната практика, *босиљкова вода*, односно водата во која е ставен босилокот, а се користи за низа обредни дејства, како што се капењето или миењето, ги има својствата на жива вода, но исто така го означува и исчистувањето на човекот од гревовите.

Особеноста на обредниот јазик е во разновидноста предизвикана од општата тенденција за максимална синонимност, повторување на иста смисла, иста содржина на различни начини. Дејствата кои се среќаваат во овие обреди со нивната семантика, структура и вербални компоненти, ја актуализираат митолошката семантика, која им припаѓа, а која е неопходна за обновување на некои магиски,

² Босилокот е секако една од најзначајните билки во обредноста. Таа се користи во различните форми на исчистување. Најчесто се користи вода во која е потопен босилокот, така што водата се пие или болниот се прска со неа (Трубарац Матић 2013: 203–212).

заштитни, исцелителски и други дејства. Според тоа, може да се заклучи дека целокупната симболика во овие традиционални обредни пејачки форми е посветена на семејството и е поврзана за магискиот елемент, кој е во служба на обезбедување на: добар род, плодност и благосостојба, кои ја поттикнуваат „силата на ритуалот“ (Елијаде 1992: 25). Од веќекажаното произлегува дека може да се заклучи дека при истражувањето на обредниот фолклор, во фолклорните текстови се среќаваат доволно архаични елементи, на што укажуваат сегментите во кои можат да се согледаат аграрната магија и низа митолошки претстави. Кога се гледаат основните формули на водата во усната лирика, се добива слика за хармонијата на различните слоеви во нејзините рамки. Секако верувањето во: апотропејската, лустративната, профилатичката, лековитата сила на водата во минатото, буквално се спроведуvalo во практиката, а нивната примена станувала логичен процес, кој, со текот на времето, се интегрирал во системот и во погледот на свет. Од денешна перспектива традиционалната култура не може да се истражува без свеста за архаичните значења и остатоци на митските претстави, ниту обредот може да се гледа без врска со јазикот бидејќи само со помош на јазикот песните го чуваат сведоштвото за обредните дејства, кои се изведуваат. Покрај тенденцијата за постојано редуцирање на обредната практика, губењето и замаглувањето на симболиката на поединечните елементи од страна на пошироката заедница, како и од страна на самите учесници, сепак оставена ни е можноста за следење и за анализа на поединечните трансформации на самите празнувања, кои во современ контекст добиваат нови значења и симболики. Токму затоа сметам дека навраќањето на минатите значења и на местата на меморија, ни ја поттикнуваат свеста за значењето на природните ресурси денес.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Бандић, Д. 1990. *Народна религија Срба у 100 њојмова*. Београд: Нолит.

Величковска, Р. 2012. *Македонско традиционално обредно пеење*. Скопје: Маска.

Величковска, Р. и К. Петровска-Кузманова. 2021. *Лазарската обредно пејачка традиција во Македонија*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Вражиновски, Т. 1998. *Народна митологија на Македонците*. Скопје: Институт за старословенска култура и Матица Македонска.

Вукмановић, А. 2016. „Вода у обредним песмама годишњег циклуса“. *Гласник етнографског института САНУ*. Београд, 421–432.

Елијаде, М. 1992. *Аспекти на митологијата*. Скопје: Култура.

Елијаде, М. 2005. *Историја на верувањата и религиозните идеи*. Том III. Скопје: Табернакул.

Жежел-Каличанин, Т. 2001. „Семантичките модели на календарно-обредните песни за величење и пожелби“. *Македонски фолклор*, год. XXIX, бр. 56–57. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 351–357.

Карановић, З. 1996. „Архајски корени српске усмене лирске поезије“. *Антологија српске лирске усмене поезије*. Нови Сад: Светови.

Лихачов, Д. С. 1972. *Поетика сѐаре руске књижевности*. Београд: Књижевна мисао.

Лома, А. 2002. *Пракосово*. Београд: Балканолошки институт, САНУ.

Мальцев, Г. И. 1989. *Традиционныe формулы русской народной необрдовой лирики*. Ленинград: Наука.

Миладиновци. 1983. *Зборник на народни песни*. Скопје: Македонска книга.

Раденковић, Љ. 1996. *Симболика светиа у народној маџији Јужних Словена*. Ниш: Просвета–Београд; Балканолошки институт, САНУ.

Самарџија, С. 2011. „Чуда и поступци очућавања у структури усмених облика“. Делић, Ј. и А. Јовановић (ур.). *Језик, књижевност, култура. Новици Пејковићу у спомен*. Београд: Институт за књижевност и уметност, Филолошки факултет, 295–325.

Трубарац Матић, Ђ. 2013. „Вода босиљкова и сунчева сестра“. Детелић, М. и Л. Делић (ур.). *Aquatica: књижевност, култура*. Београд: САНУ, 203–212.

Латинични изданија

Blouin, E. M. 1981. *El ciervo y la fuente mito y folklore en la lirica terditiional*. Madrid: Ediciones jose Porrua Turonras.

Detelić, M. i M. Ilić. 2006. *Beli grad. Poreklo epske formule i slovenskog toponima*. Beograd: Balkanološki institute SANU.

Gerbran, A. i Ž. Ševalije. 2004. *Rečnik simbola*. Novi Sad: Stylos.

Grbić Jakopović, J. 2011. „Voda u vjerovanjima, običajima i ritualima“. Zbornik radova *Voda i njezina uloga kroz povijest sa*

Катерина Петровска-Кузманова – *Концепцијата на водата во обредните песни*

znanstvenog kolokvija Dies historiae održanog 10. prosinca 2008 godine u Zagrebu. Novosel, F. (ed). Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 145–181.

Kasirer, E. 1985. *Filozofija simboličkih oblika. Drugi deo: Mitsko mišljenje*. Novi Sad: Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada.

Lotman, Y. M. 1990. *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. Bloomington: Indiana University Press.

Schmaus, A. 1971. *Gesammelte slavistische und balkanologische Abhandlungen*. München: Dr. Rudolf Trofenik.

Tolstoj, S. M. i Lj. Radenković. 2001. *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Beograd: Zepter Book World.

Uršič, M. 2008. “Voda misli in sanje”. *Stanje in perspektive ravnanja z vodo v Sloveniji* (L. Globevnik). Celije: Društvo vodarjev Slovenije, 87–92.

Сајтрографија

Vukmanović, A. 2018. “Devojka i voda o dinamici odnosa žene i prirode”. *Knjiženstvo*, 5, <https://bit.ly/3JF9XAa> [Пристапено на 11.09.2021 г.].

Вукмановић, А. 2015. „Женске песме: осврт на родну димензију усмених лирских песама“, <https://bit.ly/42cZ9Ac> [Пристапено на 11.09.2021 г.].

THE CONCEPT OF WATER IN MACEDONIAN RITUAL SONGS*

Katerina Petrovska-Kuzmanova

“Marko Cepenkov” Institute of Folklore in Skopje

Summary

In the text, following the different aspects of folklore, we tried to see the processes that mark the traditional culture that relates to water. The research aimed to show the concept of water in songs related to women’s ritual processions. The relationship between women and water was explored through speech formulas, song motifs and ritual actions, and we noted that the desire for a good crop, fertility and well-being, lies at the base of the model. It shows us the relationship of water with family and social life in traditional culture, where the relationship between the girl and water is constructed as analogous to the relationship of man with nature. Of

* The paper is part of the project “Memory and ecosmos” which is financially supported by the Ministry of education and science (MES) of the Republic of North Macedonia. It was organized by the “Marko Cepenkov” Institute of Folklore in Skopje with MES’s Decree no. 15-15533/2 from 03.11.2021 for financing scientific projects.

Македонски фолклор бр. 83, стр. 89–102

course, here some questions remain only posed, but I think the text provides a number of answers to the topics and it introduces and gives a good direction for further research.